

KUDÜS

VAHİYLE KUTSANAN ŞEHİR

Eldar Hasanoglu - Nuh Arslantaş

alBaraka
Yayınları

ELDAR HASANOĞLU

Azerbaycanlı Dinler Tarihçisi. Lisans eğitimini Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Marmara Üniversitesi'nde "İslam Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Yahudi Hukukunda Zina ve Benzeri Cinsel Suçlar" teziyle yüksek lisansını; "Yahudi Ahit Geleneği'nde Nuh Kanunları ve Nuhi-lik" teziyle doktora eğitimini tamamladı. Alanında araştırmalar yapmak üzere Tübingen (Almanya), Toronto (Kanada) ve Hayfa (İsrail) üniversitelerinde bulundu. Arapça, Farsça, İngilizce ve İbranice bilen HASANOĞLU'nun çalışmaları Mukayeseli Yahudilik ve İslamiyet, Yahudi Hukuku ve Yahudi Felsefesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

NUH ARSLANTAŞ

Türk ilahiyatçı ve tarih araştırmacısı. Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı üniversitede "Emeviler Döneminde Yahudiler" teziyle yüksek lisansını; "Abbasiler ve Fatımiler Döneminde Yahudiler (Dini Hukuki ve Sosyal Hayat)" teziyle doktora eğitimini tamamladı. Alanında araştırmalar yapmak üzere Hayfa ve Kudüs İbrani üniversitelerinde (İsrail) bulundu. Arapça, İngilizce ve İbranice bilen ARSLANTAŞ'ın çalışmaları Yahudi Tarihi, İslam ve Osmanlı dünyasında Yahudiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmaları, yurt içi ve yurt dışında ilmi kurumlar tarafından ödüllere layık görülmüştür.

İTHAF

Kudüs'ü "Müslüman Kudüs" yapan devlet adamlarımıza;

Hz. Ömer'e, Abdülmelik b. Mervan'a, oğlu Velid'e, Nüreddin Zengi'ye, Selahaddin Eyyûbi'ye, Kayıtbay'a, Atsız'a, Yavuz Sultan Selim'e, Kanuni Sultan Süleyman'a ve Sultan II. Abdülhamid'e...

Kudüs'ü "Müslüman Kudüs" yapan âlimlerimize, mürşitlerimize, mücahitlerimize, şehitlerimize, gazilerimize, ariflerimize, salihlerimize ve gönül erlerimize...

Kudüs'e hizmet eden herkese...

Kalbi "Kudüs"le atıp "Kudüs" denince yürek teli titreyenlere...

Bâhusus,

Merhum hocamız Prof. Dr. Nebi Bozkurt'un aziz hatırasına...

Kudüs tarihi hazırlarken hayatını kaybeden (8 Kasım 2017) ve böyle bir çalışmayı hazırlamamıza vesile olan merhum hocamızı saygı ile anıyoruz. Kişiliği, ahlakı, karakteri, azmi, gayreti, çizgisi, şuuru ve vizyonu ile her zaman örnek aldığımız güzel insana bu vesileyle Yüce Allah'tan gani gani rahmet diliyoruz.

İÇİNDEKİLER

İTHAF	5
ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	19
KUDÜS'ÜN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	25
1. Kudüs'ün İklimi	27
2. Kudüs'ün Coğrafyası	29
2.1. Kudüs'ün Tepeleri	29
2.2. Kudüs'ün Dağları	32
2.3. Kudüs'ün Vadileri	37
3. Kudüs'ün Su İhtiyacı	38
3.1. Kuyular ve Pınarlar	38
3.2. Sarnıçlar ve Kanallar	40
4. Kudüs'ün Sınırları	42
5. Kudüs'ün İsimleri	43
ESKİ DÜNYADA KUDÜS: URU-ŞALİM	47
YAHUDİ GELENEĞİNDE KUDÜS	59
1. Yahudi Kutsal Metinlerinde Kudüs	60
2. Rabbanî Literatürde Kudüs	65
3. Vaat Edilmiş Topraklar (Arz-ı Mev'üd)	67
4. Yûşa (Yehoşu'a) Ve Ken'an Topraklarının Fethi	69
5. Hz. Davud Ve Kudüs'ün Fethi	70
6. Kudüs'ün Altın Yılları: Hz. Süleyman Dönemi ve Mabet'in İnşası	78
7. Yahuda Krallığı'nın Başkenti Olarak Kudüs	83
8. Sürgün Psikolojisiyle Oluşturulan Kutsallık	92

9. II. Mabet Dönemi'nde Kudüs	97
10. Kudüs'ün Yabancı Kültürlerle İmtihanı	100
11. Haşmonaylar Dönemi'nde Kudüs.....	103
12. Kudüs'te Roma Hâkimiyeti	107
13. Devlet İçinde Devlet: Herod Dönemi'nde Kudüs	109
14. Yeni Sürgün: II. Mabet'in Yıkılması Ve Roma Sürgünü.....	119
HRİSTİYAN GELENEĞİNDE KUDÜS.....	129
1. Hz. İsa'nın Yaşadığı Kudüs	132
2. Havarilerin Kudüs Konsili	142
3. Pagan Şehir Kudüs: Aelia Capitolina	145
4. IV. Yüzyılda Kudüs'ün Kutsallığı Üzerine Yapılan Tartışmalar	151
5. Bir Hristiyan Şehri Olarak Kudüs: Bizans Dönemi.....	154
6. Hristiyanların Hac Mekânı Olarak Kudüs	159
7. Sâsânîler (Persler) Kudüs'te: Ğulibetî'r-Rûm	164
İSLAM GELENEĞİNDE KUDÜS.....	169
1. Mukaddes Şehir Kudüs	169
2. Kudüs'ün Faziletleri	172
3. Kur'an-ı Kerim'de Kudüs	176
3.1. Çevresi Mübarek Şehir	176
3.2. Müslümanların İlk Kiblesi	180
3.3. Bereketli Ülke, Bereketli Şehir	182
3.4. Kutsal Yurt (Arz-ı Mukaddes)	183
3.5. Nimet Verilmiş Kasaba	183
3.6. İsrailoğullarının Yaptığı Hataların Cezasını Çeken Şehir.....	184
3.7. Peygamberlerin İbadet ve İdare Merkezi (Mihrap).....	186
3.8. Zeytinle Simgelenen Şehir	187
3.9. İslam Öncesi Dönemde de Bilinen ve Ziyaret Edilen Şehir.....	187
3.10. Peygamberlerin Mucizelerine Tanık Şehir	188
4. Hadislerde Kudüs	190
5. Hz. Peygamber ve Sahabenin Kudüs İlgisi Ve Kudüs Özlemi	195
6. Özlemin Bitişi: Kudüs'ün Fethi	198
6.1. Kudüs Yolunda Bir Halife: Hz. Ömer.....	202
6.2. Ömer Amannamesi.....	208
İSLAMİ DÖNEMDE KUDÜS'ÜN SİYASİ TARİHİ.....	217
1. Emevîler Dönemi'nde Kudüs	217

2. Abbasîler Dönemi'nde Kudüs.....	228
3. Kudüs'ün Türklerle Tanışması.....	236
3.1. Tolunoğulları Yönetiminde Kudüs.....	236
3.2. İhşidîler Yönetiminde Kudüs.....	238
4. Fâtımîler Dönemi'nde Kudüs.....	241
5. Türklerin Kudüs'e İlk Hâkimiyeti: Kudüs'te Selçuklular Dönemi....	247
6. Geçici Esaret: Haçlı İşgalinde Kudüs.....	250
6.1. Haçlıların Kudüs'ü İşgali.....	253
6.2. Kudüs Haçlı Latin Krallığı.....	259
7. Eyyübîler Dönemi'nde Kudüs.....	266
7.1. Selahaddin'in Kudüs'ü Fethi.....	268
7.2. Selahaddin'den Sonra Kudüs.....	275
8. Türklerin Kudüs'e İkinci Hâkimiyeti: Kudüs'te Memlükler Dönemi.....	279
9. Türklerin Kudüs'e Üçüncü Hâkimiyeti: Kudüs'te Osmanlı Dönemi.....	285
9.1. Kudüs Sancağı.....	287
9.2. Kavalalı Mehmet Ali Paşa Dönemi'nde Kudüs.....	289
9.3. Kudüs Mutasarrıflığı.....	290
9.4. Osmanlı Kudüs'ü Üzerinde Büyük Devletlerin Politikası.....	292
9.5. Sultan II. Abdülhamid ve Kudüs.....	294
 KUDÜS'TE İSLAM MİRASI.....	 299
1. Eski Şehir (El-Beldetü'l-Kadîme).....	299
1.1. Müslüman Mahallesi.....	302
1.2. Hristiyan Mahallesi.....	303
1.3. Ermeni Mahallesi.....	304
1.4. Yahudi Mahallesi: Gasp Edilen Mağripliler Mahallesi.....	305
2. Eski Şehir'in Surları ve Kapıları.....	306
2.1. Surların Kapıları.....	307
2.1.1. Aslanlı Kapı (Bâbü'l-Esbât).....	307
2.1.2. Maşşer Kapısı (Bâbü's-Sâhire).....	308
2.1.3. Şam Kapısı (Bâbü'l-'Amûd: Sütunlu Kapı).....	309
2.1.4. Yeni Kapı (Bâbü'l-Cedîd).....	311
2.1.5. El-Halîl Kapısı (Bâbü'l-Halîl).....	311
2.1.6. Nebî Davud Kapısı (Bâbü'n-Nebî Davud).....	312
2.1.7. Mağripliler Kapısı (Bâbü'l-Meğâribe).....	313
3. Harem-i Şerîf.....	315

3.1. Harem-i Şerîf'in Kullanımında Olan Kapıları	316
3.1.1. Esbât Kapısı (Bâbü'l-Esbât).....	317
3.1.2. Hitta Kapısı (Bâbü'l-Hitta)	317
3.1.3. El-Atem Kapısı (Bâbü'l-Atem)	317
3.1.4. Gavâtime Kapısı (Bâbü'l-Gavâtime)	317
3.1.5. Nâzır Kapısı (Bâbü'n-Nâzır).....	318
3.1.6. Demir Kapı (Bâbü'l-Hadîd)	318
3.1.7. Pamukçular Kapısı (Bâbü'l-Kattânîn)	318
3.1.8. Taharet Kapısı (Bâbü'l-Mathara)	319
3.1.9. Silsile Kapısı (Bâbü's-Silsile)	319
3.1.10. Mağripililer Kapısı (Bâbü'l-Meğâribe)	320
3.2. Harem-i Şerîf'in Kapalı Kapıları.....	320
3.2.1. Tekli Kapı (el-Bâbü'l-Münferid)	321
3.2.2. Eşli Kapı (el-Bâbü'l-Müzdevic).....	321
3.2.3. Üçlü Kapı (el-Bâbü's-Sülâsî)	321
3.2.4. Cenazeler Kapısı (Bâbü'l-Cenâiz)	322
3.2.5. Rahmet Kapısı (Bâbü'r-Rahme)	322
4. Harem-i Şerîf'teki Yapılar	324
4.1. Harem-i Şerîf'teki Camiler, Mescitler ve Namazgâhlar	325
4.1.1. Mescid-i Aksâ (Kıble Mescidi).....	326
4.1.2. Kubbetü's-Sahre (Sahretullah Cami)	331
4.1.3. Ömer Mescidi (Musallâ Ömer)	342
4.1.4. Kadim Aksâ Mescidi (Musallâ'l-Aksâ'l-Kadîm)	342
4.1.5. Cenaze Mescidi (Musallâ'l-Cenâiz)	342
4.1.6. Mervân Mescidi (El-Mescidu'l-Mervânî).....	342
4.1.7. Kadınlar Mescidi (Mescidü'n-Nisâ).....	343
4.1.8. Mağripililer Mescidi (Musallâ'l-Meğâribe)	344
4.1.9. Burak Mescidi (Musallâ'l-Burâk).....	344
4.1.10. Rahmet Kapısı Mescidi (Musallâ Bâbî'r-Rahme)	345
4.2. Harem-i Şerîf'teki Minareler	345
4.2.1. Esbât Kapısı Minaresi (Selâhiyye Minaresi)	345
4.2.2. Gavâtime Kapısı Minaresi	346
4.2.3. Silsile Kapısı Minaresi	346
4.2.4. Meğâribe Kapısı Minaresi	347
4.3. Harem-i Şerîf'teki Minberler.....	348
4.3.1. Selahaddin Minberi (Nüreddin Zengî Minberi)	348
4.3.2. Kadı Burhâneddin Minberi	350
4.4. Harem-i Şerîf'teki Kubbeler	350

4.4.1. Zincirli Kubbe (Kubbetü's-Silsile).....	351
4.4.2. Peygamber Kubbesi (Kubbetü'n-Nebî).....	352
4.4.3. Mi'rac Kubbesi (Kubbetü'l-Mi'rac).....	353
4.4.4. Şeyh Halîlî Kubbesi (Kubbetü'ş-Şeyh el-Halîlî).....	353
4.4.5. Hızır Kubbesi (Kubbetü'l-Hıdır).....	354
4.4.6. Ruhlar Kubbesi (Kubbetü'l-Ervâh).....	355
4.4.7. Terazi Kubbesi (Kubbetü'l-Mîzân).....	355
4.4.8. Yûsuf Kubbesi (Kubbetü Yûsuf).....	356
4.4.9. Nahivciler Kubbesi (Kubbetü'n-Nahaviyye).....	356
4.4.10. Mehd-i İsa Kubbesi (Kubbetü Mehd-i İsa).....	357
4.4.11. Yûsuf Ağa Kubbesi (Kubbetü Yûsuf Ağâ).....	357
4.4.12. Musa Kubbesi (Kubbetü Mûsâ).....	357
4.4.13. Süleyman Kubbesi (Kubbetü Süleymân).....	358
4.4.14. Peygamber Âşıkları Kubbesi (Kubbetü 'Uşşâku'n-Nebî)....	359
4.5. Harem-i Şerîf'teki Sebiller ve Çeşmeler.....	359
4.5.1. Kayıtbay Sebili.....	360
4.5.2. Kasım Paşa Sebili.....	360
4.5.3. Bardak Çeşme (Sebilü'l-Ke's).....	361
4.5.4. Nahviyye Medresesi Güney Sebili.....	361
4.5.5. Zeytûne Sebili.....	361
4.5.6. Meğârîbe Kapısı Sebili.....	361
4.5.7. Süleyman Sebili.....	362
4.5.8. Narenciye Sebili.....	362
4.5.9. Sultan İsa Su Deposu.....	363
4.6. Harem-i Şerîf'teki Kuyular.....	363
4.7. Harem-i Şerîf'teki Kemerler.....	364
4.7.1. Doğu Kemerî.....	364
4.7.2. Kuzeydoğu Kemerî.....	364
4.7.3. Kuzey Kemerî.....	364
4.7.4. Kuzeybatı Kemerî.....	365
4.7.5. Batı Kemerî.....	365
4.7.6. Güneybatı Kemerî.....	365
4.7.7. Güney Kemerî.....	365
4.7.8. Güneydoğu Kemerî.....	366
4.8. Harem-i Şerîf'teki Revaklar.....	366
4.8.1. Kuzey Revakı.....	366
4.8.2. Batı Revakı.....	367
4.8.3. Doğu Revakı.....	367

5. Harem-i Şerif Dışındaki Yapılar	367
5.1. Harem-i Şerif Dışındaki Cami ve Mescitler	368
5.1.1. Ömer b. Hartâb Mescidi.....	368
5.1.2. Osman b. Affân Mescidi.....	370
5.1.3. Ya'kûbî Cami.....	370
5.1.4. Yılanlar (Hayyât) Mescidi.....	370
5.1.5. Kale Camii.....	371
5.1.6. Harîrî Mescidi.....	371
5.1.7. Büyük Ömer Mescidi	372
5.1.8. Kaymeri (Sitti Kamere) Mescidi.....	372
5.1.9. Kamber Mescidi	373
5.1.10. Kalavun (el-Mansûrî) Mescidi	373
5.1.11. Selâhiyye Hangâhı Camii.....	373
5.1.12. Şeyh Lü'lü Camii	374
5.1.13. Mus'ab b. Umeyr Mescidi.....	374
5.1.14. Çorbacı Mescidi.....	374
5.1.15. Mevlevî Mescidi	375
5.1.16. Şeyh Reyhan Mescidi.....	375
5.1.17. Şeyh Mekkî Mescidi	375
5.1.18. Kırmızı Minareli Mescid.....	376
5.1.19. Derğas Mescidi.....	376
5.1.20. El-Müsebbit Mescidi	376
5.1.21. Küçük Camii	377
5.1.22. Süyûfî Mescidi.....	377
5.1.23. Şeyh el-Halîlî Mescidi.....	377
5.1.24. Kırımlı (Kırîmî) Mescidi.....	377
5.1.25. Veliyullah Muharip Mescidi	378
5.1.26. Demirciler (Haddâdîn) Mescidi.....	378
5.1.27. Allun Pazarı Mescidi	378
5.2. Harem-i Şerif Dışındaki Diğer Mescitler.....	378
5.3. Rahmet Kapısı Mezarlığı (Makberetü Bâbi'r-Rahme)	379
6. Kudüs'te Tekke ve Zaviyeler	380
6.1. Harem-i Şerif'teki Tekkeler.....	382
6.1.1. Bistâmî (Semadiye) Tekkesi	382
6.1.2. Gazali Tekkesi	383
6.1.3. Hızır Tekkesi	383
6.1.4. Rifâî Tekkesi	383
6.1.5. Vefâiyye Tekkesi.....	383

6.1.6. Fahriyye Tekkesi	384
6.2. Harem-i Şerif Dışındaki Tekkeler.....	384
6.2.1. Kâdirî Tekkesi (Afganlar Tekkesi)	384
6.2.2. Hintliler Tekkesi.....	385
6.2.3. Nakşibendî Tekkesi (Özbekler Tekkesi).....	385
6.2.4. Bistâmî Tekkesi.....	386
6.2.5. Sa'diyye Tekkesi	386
6.2.6. Mihmazî Tekkesi	386
6.2.7. Lü'lûî Tekkesi.....	387
6.2.8. Kırımlı Tekkesi	387
6.2.9. Mevlevî Tekkesi	387
7. Kudüs Medreseleri	388
7.1. Harem-i Şerif'teki Medreseler.....	390
7.1.1. Nasriyye (Gazzâliyye) Medresesi	390
7.1.2. Nahviyye Medresesi.....	391
7.1.3. Tenkiziyye Medresesi.....	392
7.1.4. Eşrefiyye Medresesi.....	393
7.1.5. Osmanîyye Medresesi.....	393
7.1.6. Arguniyye Medresesi.....	394
7.1.7. Hatuniyye Medresesi.....	394
7.1.8. Câveliyye Medresesi.....	394
7.1.9. Es'ardiyye Medresesi	395
7.1.10. Emîniyye Medresesi	395
7.1.11. Bâsitiyye Medresesi.....	395
7.2. Harem-i Şerif Dışındaki Medreseler	396
7.2.1. Selâhiyye (Nâsiriyye) Medresesi.....	396
7.2.2. Kerîmiyye Medresesi	397
7.2.3. Devâdâriyye Medresesi.....	397
7.2.4. Muazzamiyye (Hanefiyye) Medresesi.....	398
7.2.5. Lü'lüiyye Medresesi.....	398
7.2.6. Hanbeliyye Medresesi	398
7.2.7. Taştemuriyye Medresesi.....	399
7.2.8. Câlîkiyye Medresesi.....	399
7.2.9. Efdaliyye Medresesi	399
8. Kudüs Vakıfları	400
8.1. Osmanlı Öncesinde Kudüs Vakıfları.....	400
8.2. Osmanlı Dönemi'nde Kudüs Vakıfları	404

SONUÇ	409
KAYNAKLAR.....	419
KUDÜS KRONOLOJİSİ.....	451
TERİMLER SÖZLÜĞÜ	509

ÖNSÖZ

Eldar Hasanoglu - Nuh Arslantaş

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

Bizlere Kudüs'le ilgili böyle bir çalışma hazırlamayı nasip eden âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Salât ve selam O'nun (c.c) bir gece bu şehre götürülüp göğe yükseltilen Kutlu Elçisi'ne olsun.

İnsanlığın kayda geçen tarihinin merkezi Ortadoğu; Ortadoğu'nun gözü ise Kudüs'tür. Kudüs, tarihin ilk çağlarından itibaren dünyanın tartışmasız en önemli şehri olmuştur. Tarih boyunca yeryüzünde insanların Kudüs kadar dikkatini çeken ve sahip olunması istenen bir başka şehir bulunmuyor. Günümüzde yeryüzünde her 5 kişiden 3'ü bu şehri kutsal kabul etmektedir. Kudüs'ün ilahi huzura yükselmek için bir yeryüzü basamağı olduğunu semavi dinler ittifakla kabul eder.

Doğudan batıya uzanan tepelikler üzerinde kurulan bu şehir önemli bir ticaret merkezi olmamasına; çok fazla ziraat, zanaat ya da sanayi imkânına sahip bulunmamasına rağmen hep ilgi odağı olmuştur. Köklü mazisinde kırktan fazla el değiştiren, elliden fazla muhasara edilen ve yirmiden fazla işgal gören Kudüs, defalarca kuşatılmış, pek çok kez de yağmalanmıştır. On sekiz kez yıkılıp yeniden inşa edilmesine rağmen, tarihe meydan okurcasına günümüze dek dimdik ayakta varlığını sürdüren şehir, bugün de dünya gündeminde belirleyici rolünü oynamaya devam etmektedir.

Kudüs, uzun tarihsel serüvenini farklı milletlerin literatüründen takip edebildiğimiz yegâne şehirdir aynı zamanda. Sahip olduğu konum itibarıyla